

اثر وابستگی به فضای مجازی در فرسایش تحصیلی دانش آموزان (نمونه مطالعه دانش آموزان دختر شهرستان لار)

* سیدعطاءالله سینائی ** زهرا محمدی *** زهرا اسفندی

* دانشیار، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

sinaee@pnu.ac.ir

** دانشیار دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور تهران، ایران.

zmohammadiz@pnu.ac.ir

*** دانش آموخته کارشناسی ارشد، جامعه شناسی، دانشگاه پیام نور تهران، ایران.

zahraesfandi669@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۲/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۳۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تحلیل جامعه‌شناختی اثر وابستگی به فضای مجازی بر فرسایش تحصیلی دانش آموزان دختر دوره متوسطه دوم شهرستان لار انجام شد. پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نوع پیمایشی است. جامعه آماری دانش آموزان دختر متوسطه دوم شهرستان لار (مدارس دولتی و غیردولتی) است. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۳۶ نفر تعیین شد که با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. داده‌ها با پرسشنامه فرسایش تحصیلی برسو، سالانوا و اسپفلی (۲۰۰۷) و پرسشنامه وابستگی به فضای مجازی یانگ (۱۹۹۶) گردآوری و با استفاده از آزمون‌های همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه تحلیل شدند. یافته‌ها نشان داد که وابستگی به فضای مجازی پیش‌بینی‌کننده معناداری برای فرسایش تحصیلی است. بین وابستگی به فضای مجازی و خستگی تحصیلی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. این رابطه برای ابعاد بی‌علاقگی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی نیز مثبت و معنادار بود. تفاوت‌های فردی (سن) و زمینه‌ای (پایه تحصیلی، وضعیت اقتصادی خانواده و تحصیلات والدین) نیز با فرسایش تحصیلی رابطه معناداری داشتند. نتیجه اینکه هرچه میزان وابستگی دانش آموزان دختر به فضای مجازی بیشتر باشد، فرسایش تحصیلی آن‌هاش شامل خستگی، بی‌علاقگی و ناکارآمدی افزایش می‌یابد. همچنین متغیرهای زمینه‌ای و فردی نقش مهمی در شدت این فرسایش ایفا می‌کنند. لذا پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزان آموزشی و مشاوران مدارس با تمرکز بر آموزش سواد رسانه‌ای و توجه به شرایط اقتصادی و خانوادگی دانش آموزان، راهکارهایی برای کاهش وابستگی به فضای مجازی و ارتقای سلامت تحصیلی ارائه دهند.

واژه‌های کلیدی: فضای مجازی، فرسایش تحصیلی، بی‌علاقگی تحصیلی، خستگی تحصیلی، ناکارآمدی تحصیلی.

نوع مقاله: پژوهشی

۱- مقدمه و بیان مساله

در دهه‌های اخیر، گسترش فناوری‌های نوین ارتباطی و به‌ویژه اینترنت، تحولات بنیادینی را در ابعاد مختلف زندگی انسان ایجاد کرده است. یکی از مهم‌ترین نمودهای این تحول، ظهور و گسترش فضای مجازی است که نه تنها

شیوه‌های ارتباطی، کسب اطلاعات و سرگرمی را دگرگون کرده، بلکه الگوهای رفتاری و سبک زندگی افراد را نیز تحت تأثیر قرار داده است. فضای مجازی با ارائه امکانات گسترده‌ای همچون شبکه‌های اجتماعی، پیام‌رسان‌ها، بازی‌های آنلاین و منابع آموزشی دیجیتال، به بخش جدایی‌ناپذیر

نویسنده عهده‌دار مکاتبات: سیدعطاءالله سینائی Sinaee@pnu.ac.ir

زندگی روزمره به‌ویژه در میان نسل نوجوان تبدیل شده است. نوجوانان به‌عنوان قشر مهم و حساس جامعه، بیش از دیگر گروه‌های سنی در معرض تأثیرات فضای مجازی قرار دارند. این گروه به دلیل ویژگی‌های روان‌شناختی، نیازهای اجتماعی و تمایل به تجربه‌های نو، بیشترین میزان تعامل و حضور را در این فضا تجربه می‌کنند. این حضور در شکل‌گیری هویت، روابط اجتماعی، الگوهای مصرف فرهنگی و حتی نظام آموزشی نوجوانان موثر بوده و در کنار مزایای متعدد، می‌تواند پیامدهای منفی قابل توجهی نیز به همراه داشته باشد. یکی از این پیامدها، «وابستگی به فضای مجازی» است که می‌تواند جنبه‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی نوجوانان را تحت تأثیر قرار دهد. در حوزه آموزش و تحصیل، استفاده بی‌رویه و غیرهدفمند از این فضا ممکن است به کاهش تمرکز، افت انگیزه، اختلال در مدیریت زمان و در نهایت، بروز پدیده‌ای به نام «فرسایش تحصیلی» منجر شود. فرسایش تحصیلی شامل خستگی تحصیلی، بی‌علاقگی به تحصیل و احساس ناکارآمدی در انجام وظایف تحصیلی است (باکر و همکاران^۱، ۲۰۲۳)، که نه تنها باعث کاهش عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان می‌شود، بلکه اعتمادبه‌نفس آنان را تضعیف کرده، کیفیت زندگی‌شان را کاهش داده و احتمال کناره‌گیری از فرآیند آموزش را افزایش می‌دهد (هونگ^۲، ۲۰۲۵). این پدیده، اگرچه ریشه‌های متعددی دارد، اما وابستگی به فضای مجازی یکی از عوامل نوظهور و مهم در ایجاد یا تشدید آن محسوب می‌شود (هانهان و همکاران^۳، ۲۰۲۴).

این مسئله به‌ویژه در میان دانش‌آموزان دختر، که نقش‌های اجتماعی و انتظارات فرهنگی خاصی بر آن‌ها تحمیل می‌شود، از اهمیت بیشتری برخوردار است. نوجوانان دختر به دلایل متعددی از جمله نیاز به هویت‌یابی، فشارهای فرهنگی و اجتماعی، محدودیت‌های جنسیتی در جامعه سنتی، و جست‌وجوی جایگاهی مستقل، تمایل بیشتری به استفاده از فضای مجازی دارند.

در شهرستان لار، همانند بسیاری از مناطق کشور، رشد سریع دسترسی به اینترنت و گسترش استفاده از تلفن‌های هوشمند، موجب شده است که فضای مجازی به محیطی غالب برای ارتباطات و سرگرمی دانش‌آموزان تبدیل شود (کوهنورد و همکاران، ۱۴۰۰). این تغییرات، در کنار شرایط فرهنگی، اجتماعی و آموزشی خاص منطقه، زمینه‌ای فراهم کرده است که بررسی رابطه میان وابستگی به فضای مجازی و فرسایش تحصیلی در میان دانش‌آموزان دختر، اهمیت ویژه‌ای پیدا کند. لذا این پژوهش، بر آن است که با تمرکز بر دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم شهرستان لار رابطه وابستگی به فضای مجازی را با فرسایش تحصیلی با توجه به فرضیه‌های زیر مورد بررسی قرار دهد.

فرضیه اصلی: بین وابستگی به فضای مجازی و فرسایش تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم شهرستان لار رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی:

۱- بین وابستگی به فضای مجازی و خستگی تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم شهرستان لار رابطه معناداری وجود دارد.

۲- بین وابستگی به فضای مجازی و بی‌علاقگی تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم شهرستان لار رابطه معناداری وجود دارد.

۳- بین وابستگی به فضای مجازی و ناکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم شهرستان لار رابطه معناداری وجود دارد.

۴- بین تفاوت‌های فردی (سن) و زمینه‌ای (مثل پایه تحصیلی، وضعیت اقتصادی خانواده و تحصیلات والدین) و فرسایش تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم شهرستان لار رابطه معناداری وجود دارد.

۲- مبانی نظری و پیشینه

وابستگی به فضای مجازی:

فضای مجازی به محیطی مبتنی بر زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات اطلاق می‌شود که تعاملات انسانی را از طریق ابزارهای دیجیتال (مانند اینترنت، شبکه‌های اجتماعی، وبسایت‌ها و نرم‌افزارهای پیام‌رسان) امکان‌پذیر

1. Bakker et al

2. Hong

3. Hanhan et al

پایین و عزت نفس پایین دارند، بیشتر در معرض وابستگی به فضای مجازی قرار می گیرند. نیاز به هویت یابی: دوران نوجوانی دوره شکل گیری هویت است و فضای مجازی فرصتی برای تجربه های جدید هویتی فراهم می کند که گاهی منجر به وابستگی می شود. مدیریت ضعیف زمان: عدم توانایی در مدیریت زمان و برنامه ریزی روزانه باعث می شود نوجوانان بیش از حد در فضای مجازی غرق شوند (کیم و همکاران^۳، ۲۰۱۸).

۲. عوامل خانوادگی شامل؛ سبک های فرزند پروری: خانواده هایی با نظارت کم، ارتباط ضعیف یا کنترل بیش از حد می توانند زمینه ساز وابستگی شوند. نبود حمایت عاطفی و ارتباط مؤثر والدین و نوجوان نیز عامل مهمی است. نقش والدین در استفاده از فناوری: میزان آگاهی و مهارت والدین در کنترل و آموزش استفاده صحیح از فضای مجازی تأثیر مستقیم بر رفتار نوجوان دارد. فضای خانوادگی و روابط بین اعضا: محیط خانواده که پر از تنش، تعارض یا کمبود محبت باشد، نوجوان را بیشتر به فضای مجازی پناه می دهد (وانگ و همکاران^۴، ۲۰۱۹).

۳. عوامل اجتماعی و محیطی شامل؛ فشار همسالان: تأثیر گروه دوستان و همسالان که استفاده زیاد از فضای مجازی را ترویج می کنند، نقش مهمی در وابستگی نوجوانان دارد. دسترسی آسان و گسترده به اینترنت: فراهم بودن امکانات اینترنتی پرسرعت و دستگاه های هوشمند، فرصت بیشتری برای استفاده مکرر ایجاد می کند. کمبود فرصت های تفریحی و فعالیت های جایگزین: نبود فضاهای ورزشی، فرهنگی یا اجتماعی مناسب در محیط زندگی نوجوانان باعث گرایش بیشتر آن ها به فضای مجازی می شود.

۴. عوامل روان شناختی شامل؛ استرس و اضطراب: نوجوانانی که در معرض فشارهای تحصیلی یا مشکلات روانی قرار دارند، برای فرار از این شرایط به فضای مجازی پناه می برند. نیاز به پذیرش و ارتباط اجتماعی: احساس تنهایی و نیاز به پذیرفته شدن، انگیزه قوی برای جلب توجه و ارتباط در فضای مجازی ایجاد می کند (لی و همکاران^۵، ۲۰۲۰).

می سازد. این فضا فاقد محدودیت های زمانی و مکانی بوده و بستر گسترده ای برای تبادل اطلاعات، ارتباطات، آموزش و سرگرمی فراهم می کند (شریفی و همکاران، ۱۳۹۸).
وابستگی به فضای مجازی به حالتی گفته می شود که استفاده فرد از اینترنت و شبکه های اجتماعی از حالت متعادل خارج شده و به رفتاری کنترل ناپذیر، افراطی و مداوم تبدیل می شود؛ به گونه ای که فعالیت های روزمره، تحصیلی، شغلی و روابط اجتماعی فرد دچار اختلال می شود (آندریاسن و همکاران^۱، ۲۰۱۷). وابستگی به فضای مجازی گرایش افراطی و غیرقابل کنترل به استفاده از رسانه های دیجیتال است که موجب اختلال در عملکرد تحصیلی و اجتماعی می شود. وابستگی به اینترنت رفتاری اعتیادی است که دارای مؤلفه هایی چون اشتغال ذهنی، تحمل، علائم محرومیت و اختلال در کارکردهای زندگی است. به عبارت دیگر وابستگی به فضای مجازی به معنای میزان استفاده افراطی و کنترل ناپذیر دانش آموزان دختر از اینترنت، شبکه های اجتماعی و رسانه های دیجیتال است که می تواند بر سلامت روانی و عملکرد تحصیلی آنان اثر منفی بگذارد (شریفی، ۱۴۰۳).

ویژگی های وابستگی به فضای مجازی:

۱. استفاده افراطی و مداوم: سپری کردن زمان بیش از حد در اینترنت یا شبکه های اجتماعی.
 ۲. کنترل ناپذیری: ناتوانی در مدیریت زمان یا قطع استفاده.
 ۳. علائم روانی - جسمی: اضطراب، تحریک پذیری، بی خوابی، خستگی.
 ۴. آسیب به نقش های اجتماعی: اختلال در تحصیل، کار، روابط خانوادگی و اجتماعی.
 ۵. وابستگی روانی: احساس نیاز و وابستگی هیجانی به حضور در فضای مجازی (وی و همکاران^۲، ۲۰۲۵).
- وابستگی به فضای مجازی یک پدیده چندوجهی است که تحت تأثیر عوامل متعددی قرار دارد که می توان در چند دسته کلی طبقه بندی کرد:
۱. عوامل فردی شامل؛ ویژگی های شخصیتی: نوجوانانی که ویژگی هایی مانند اضطراب، افسردگی، تنهایی، خودکنترلی

3. Kim et al
4. Wang et al
5. Li et et al

1. Andreassen et al
2. Wei et al

۱. دسترسی به منابع آموزشی گسترده؛ فضای مجازی امکان دسترسی به کتابخانه‌های دیجیتال، مقالات علمی، ویدئوهای آموزشی، کلاس‌های آنلاین و پلتفرم‌های یادگیری الکترونیکی را فراهم می‌کند که به دانش‌آموزان کمک می‌کند دانش خود را فراتر از کتاب‌های درسی گسترش دهند.

۲. تعامل و همکاری در یادگیری؛ با استفاده از شبکه‌های اجتماعی آموزشی، انجمن‌های آنلاین و ابزارهای تعاملی، دانش‌آموزان می‌توانند به‌صورت گروهی به حل مسائل بپردازند، دانش خود را به اشتراک بگذارند و از نظرات همدیگر بهره‌مند شوند.

۳. تقویت مهارت‌های دیجیتال و فناوری؛ فعالیت‌های روزمره در فضای مجازی باعث می‌شود دانش‌آموزان مهارت‌های استفاده از فناوری‌های نوین را بیاموزند که این مهارت‌ها در دنیای مدرن و بازار کار آینده بسیار ضروری هستند.

۴. امکان یادگیری فردی و انعطاف‌پذیر؛ فضای مجازی به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد با سرعت و زمان‌بندی خود یاد بگیرند، دوره‌های آنلاین را انتخاب کنند و در زمان‌های مناسب به‌مرور مطالب بپردازند، که این امر به‌ویژه برای دانش‌آموزانی که در شرایط خاص یا مناطق دورافتاده زندگی می‌کنند، مفید است.

۵. تقویت ارتباطات اجتماعی و شبکه‌سازی؛ فضای مجازی بستری برای برقراری ارتباط با معلمان، دوستان و حتی متخصصان خارج از محیط مدرسه فراهم می‌کند که می‌تواند به توسعه شبکه‌های اجتماعی و حمایت‌های عاطفی کمک کند.

۶. افزایش انگیزه و مشارکت در آموزش؛ استفاده از ابزارهای چندرسانه‌ای و بازی‌های آموزشی در فضای مجازی می‌تواند فرآیند یادگیری را جذاب‌تر و تعاملی‌تر کند و انگیزه دانش‌آموزان را افزایش دهد (سلوین^۲، ۲۰۲۱؛ بیتس^۳، ۲۰۲۱).

علاوه بر این وابستگی به فضای مجازی ترکیبی از رفتارهای روانی، هیجانی و اجتماعی را دربرمی‌گیرد.:

۱. کنترل‌ناپذیری در استفاده؛ این بعد به عدم توانایی فرد در کنترل زمان و میزان استفاده از فضای مجازی اشاره دارد. افراد وابسته معمولاً نمی‌توانند استفاده خود را محدود کنند و بارها تلاش می‌کنند که مصرف خود را کاهش دهند اما موفق نمی‌شوند.

۲. تحریک‌پذیری و اضطراب هنگام محرومی؛ نشان‌دهنده واکنش‌های منفی مانند اضطراب، عصبانیت یا بی‌قراری زمانی است که فرد دسترسی به فضای مجازی ندارد یا استفاده خود را کاهش می‌دهد.

۳. تداوم استفاده؛ این مؤلفه بیانگر تداوم رفتار استفاده از فضای مجازی با وجود پیامدهای منفی آن در زندگی فرد است، مانند افت تحصیلی یا مشکلات اجتماعی.

۴. افت عملکرد در سایر حوزه؛ وابستگی به فضای مجازی معمولاً باعث می‌شود که فرد در انجام وظایف مهم مانند تحصیل، کار یا روابط خانوادگی دچار اختلال شود.

۵. تحقق نیازهای روانی و اجتماعی؛ این بعد نشان می‌دهد که افراد برای تغییر حالت‌های هیجانی منفی خود به فضای مجازی پناه می‌برند و آن را به‌عنوان راهی برای فرار از مشکلات استفاده می‌کنند.

۶. تمرکز و تفکر مداوم؛ فرد دائماً به فضای مجازی فکر می‌کند و ذهنش مشغول استفاده یا دسترسی به آن است، حتی زمانی که مشغول فعالیت‌های دیگر است.

۷. بی‌توجهی به زمان؛ نادیده گرفتن زمان صرف شده در فضای مجازی که باعث می‌شود فرد نسبت به گذر زمان آگاهی نداشته باشد و زمان زیادی را صرف کند (کاس و همکاران^۱، ۲۰۲۰).

فضای مجازی به‌عنوان یک بستر دیجیتال گسترده، امکانات متنوعی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند که می‌تواند بر جنبه‌های مختلف آموزشی، اجتماعی و فردی آنان تأثیر مثبت بگذارد. با رشد فناوری‌های ارتباطی، دانش‌آموزان امروزی می‌توانند از این فضا برای بهبود کیفیت یادگیری و توسعه مهارت‌های خود بهره‌مند شوند:

2. Selwyn
3. Bates

1. Kuss et al

۳- فرسایش تحصیلی

فرسایش تحصیلی یکی از پدیده‌های نوظهور در حوزه آموزش است که در دهه‌های اخیر توجه بسیاری از روان‌شناسان و جامعه‌شناسان را به خود جلب کرده است. این مفهوم به حالتی اشاره دارد که دانش‌آموز یا دانشجو در اثر فشارهای مداوم درسی، رقابت‌های آموزشی، انتظارات خانواده و جامعه و همچنین ناکامی‌های مکرر در تحصیل، دچار نوعی فرسودگی ذهنی، عاطفی و انگیزشی می‌شود. نتیجه این فرسودگی، بی‌علاقگی به درس، کاهش عملکرد تحصیلی و حتی تمایل به ترک تحصیل است (آندارگری و همکاران^۱، ۲۰۲۵).

مهم‌ترین ابعاد فرسایش تحصیلی عبارت است از:

۱. خستگی هیجان؛ مهم‌ترین و اصلی‌ترین بعد فرسایش تحصیلی است که به احساس فرسودگی عاطفی و روانی ناشی از فشارهای مداوم تحصیلی اشاره دارد. دانش‌آموز یا دانشجو احساس می‌کند انرژی ذهنی و روانی کافی برای ادامه فعالیت‌های درسی ندارد. نشانه‌های آن بی‌خوابی، احساس خستگی دائم، کاهش تمرکز، اضطراب پیش از امتحان است.
۲. بی‌علاقگی یا مسخ شخصیت؛ به نگرش منفی، بدبینانه یا بی‌تفاوت نسبت به درس، معلمان، همکلاسی‌ها و حتی آینده تحصیلی گفته می‌شود. فرد در این حالت به تحصیل نه به‌عنوان فرصتی برای پیشرفت، بلکه به‌عنوان یک بار یا اجبار نگاه می‌کند. نشانه‌های آن بی‌توجهی به تکالیف، غیبت‌های مکرر، بی‌اهمیت دانستن موفقیت تحصیلی است.
۳. کاهش احساس شایستگی یا ناکارآمدی تحصیلی؛ به حالتی اشاره دارد که فرد توانایی‌ها و شایستگی‌های خود را برای موفقیت در تحصیل ناکافی می‌داند. دانش‌آموز یا دانشجو احساس می‌کند هر تلاشی بی‌ثمر است و از توان علمی لازم برخوردار نیست. نشانه‌های آن کاهش اعتمادبه‌نفس، احساس بیهودگی، افت نمرات، ناامیدی از آینده تحصیلی است (سوتی‌چینیمیت و توی‌کومی^۲، ۲۰۲۴).

برخی پژوهشگران ابعاد دیگری را نیز در فرسایش تحصیلی مطرح کرده‌اند از جمله: بی‌انگیزگی، نبود انگیزه درونی برای یادگیری.

اضطراب تحصیلی: تنش و استرس مداوم در ارتباط با تکالیف و امتحانات. کناره‌گیری اجتماعی: فاصله گرفتن از فعالیت‌های گروهی یا تعاملات کلاسی (باقری و روح‌نواز، ۱۴۰۴). به‌طور خلاصه در مدل کلاسیک: خستگی هیجانی + بی‌علاقگی (مسخ شخصیت) + ناکارآمدی تحصیلی و در مدل‌های جدیدتر: ابعاد تکمیلی مانند بی‌انگیزگی، اضطراب و کناره‌گیری اجتماعی نیز اضافه شده‌اند (ژانگ و همکاران^۳، ۲۰۲۵).

۴- نظریه‌ها

نظریه کنش متقابل نمادین: این نظریه بر تعاملات روزمره و معانی که افراد به رفتارها و اشیاء می‌دهند تأکید دارد. از این منظر، فضای مجازی به‌عنوان یک محیط اجتماعی جدید، فضایی است که در آن هویت‌ها، روابط و تجربیات اجتماعی شکل می‌گیرد و بازتولید می‌شود. وابستگی به فضای مجازی می‌تواند نتیجه فرآیندهایی باشد که فرد در آن معنا و هویت خود را در این فضا می‌سازد و به تعامل با دیگران می‌پردازد. همچنین، فرسایش تحصیلی ممکن است در نتیجه تغییر معانی نسبت به مدرسه و تحصیل رخ دهد، به‌طوری که فضای مجازی اولویت بیشتری پیدا کند. نظریه کنش متقابل نمادین به بررسی نحوه شکل‌گیری معانی و هویت‌ها در تعاملات اجتماعی می‌پردازد. فضای مجازی به‌عنوان محیطی پویا، بستری برای تعامل و ساخت هویت‌های دیجیتال است. وابستگی به فضای مجازی در این چارچوب به معنای جستجوی معنا و تعلق است که می‌تواند ارزش‌ها و اولویت‌های دانش‌آموزان را نسبت به تحصیل تغییر دهد و زمینه فرسایش تحصیلی را فراهم آورد (جیانگ و بن‌باسات^۴، ۲۰۲۰).

نظریه یادگیری اجتماعی باندورا: بر اساس دیدگاه باندورا، یادگیری از طریق مشاهده و تقلید رفتار دیگران صورت می‌گیرد. در فضای مجازی، دانش‌آموزان می‌توانند رفتارهای

3. Zhang et al
4. Jiang & Benbasat

1. Andargeery et al
2. Suttichainimit & Tuicomepee

گرایش پیدا می‌کنند و این موضوع چگونه می‌تواند بر فرسایش تحصیلی اثرگذار باشد (ایوگا و همکاران^۳، ۲۰۲۴). نظریه سرمایه اجتماعی: سرمایه اجتماعی به روابط و شبکه‌های اجتماعی‌ای گفته می‌شود که افراد را به یکدیگر متصل می‌کند و باعث تسهیل همکاری و حمایت متقابل می‌شود. در جامعه‌شناسی آموزش، سرمایه اجتماعی خانواده و مدرسه نقش مهمی در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان دارد. وابستگی به فضای مجازی ممکن است در برخی موارد باعث کاهش سرمایه اجتماعی واقعی شود، به‌ویژه اگر حضور در فضای مجازی جایگزین تعاملات حضوری و حمایت‌های خانوادگی و مدرسه‌ای شود. این کاهش سرمایه اجتماعی می‌تواند زمینه‌ساز فرسایش تحصیلی باشد (پیرا^۴، ۲۰۲۵). در مجموع، نظریه‌ها و مدل‌های جامعه‌شناختی مختلف، جنبه‌های گوناگون وابستگی به فضای مجازی و فرسایش تحصیلی را مورد بررسی قرار می‌دهند. از تحلیل ساختارهای اجتماعی مؤثر بر رفتارهای فردی، تا تأکید بر معناها و تعاملات نمادین در فضای مجازی، و نقش نابرابری‌های اجتماعی، هر یک به فهم بهتر این پدیده پیچیده کمک می‌کنند. بهره‌گیری از این چارچوب‌های نظری به پژوهشگر این امکان را می‌دهد که اثرات وابستگی به فضای مجازی را نه تنها به‌عنوان مسئله‌ای فردی، بلکه به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی تحلیل کند و راهکارهای مؤثری برای مقابله با فرسایش تحصیلی ارائه دهد.

۵- پیشینه تحقیق

رحمانی و امانی (۱۴۰۴) رابطه فرسودگی تحصیلی با اعتیاد به اینترنت از طریق واسطه‌گری الگوی ارتباط هم‌نواپی در دانش‌آموزان متوسطه را مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که مدل پژوهش از برازش مناسبی برخوردار است. همچنین، فرسودگی تحصیلی رابطه مثبت و معناداری با اعتیاد به اینترنت و رابطه منفی و معناداری با الگوی ارتباط هم‌نواپی داشت. علاوه بر این، الگوی ارتباط هم‌نواپی رابطه منفی و معناداری با اعتیاد به اینترنت نشان داد. نتایج

استفاده افراطی از اینترنت را مشاهده و تقلید کنند، خصوصاً زمانی که این رفتارها مورد تأیید اجتماعی قرار گیرند. این روند می‌تواند انگیزه تحصیلی را تحت‌الشعاع قرار دهد و باعث فرسایش تحصیلی شود (شانک و دی بندتو^۱، ۲۰۲۰). در بستر فضای مجازی، دانش‌آموزان ممکن است الگوهای رفتاری خاصی را مشاهده و تقلید کنند که به وابستگی به فضای مجازی منجر شود، به‌ویژه اگر این فضا موجب افزایش پذیرش اجتماعی یا سرگرمی شود. این الگوهای رفتاری می‌توانند انگیزه‌ها و عملکرد تحصیلی را نیز تحت تأثیر قرار دهند (امیری چگنی و عوض زاده، ۱۴۰۴).

نظریه تعارض: نظریه تعارض بر وجود تضاد و اختلاف منافع میان گروه‌های مختلف اجتماعی تأکید دارد. از منظر تعارض، وابستگی به فضای مجازی و فرسایش تحصیلی ممکن است محصول نابرابری‌ها و فشارهای اجتماعی باشد؛ مثلاً دانش‌آموزان از طبقات پایین‌تر اجتماعی ممکن است به دلیل کمبود امکانات آموزشی، فقر فرهنگی یا مشکلات خانوادگی، بیشتر در معرض آسیب وابستگی به فضای مجازی و پیامدهای منفی آن باشند. این نظریه به بررسی تأثیرات نابرابری‌های اقتصادی، جنسیتی و فرهنگی بر تجربه تحصیلی دانش‌آموزان دختر می‌پردازد. وابستگی به فضای مجازی می‌تواند در چارچوب نابرابری‌های اقتصادی و فرهنگی، بیشتر دانش‌آموزان دختر در مناطق کمتر توسعه یافته را تحت تأثیر قرار دهد و باعث افزایش فرسایش تحصیلی آن‌ها شود (ساویج و همکاران^۲، ۲۰۱۸).

مدل استفاده و رضایت: این مدل که در مطالعات رسانه‌ای مطرح است، بر این نکته تأکید دارد که افراد فعالانه، رسانه و فضای مجازی را بر اساس نیازها و انگیزه‌های خود انتخاب و استفاده می‌کنند. وابستگی به فضای مجازی ممکن است ناشی از نیازهای اجتماعی، روانی یا آموزشی باشد که افراد در زندگی واقعی نمی‌توانند آن‌ها را برآورده کنند. این مدل کمک می‌کند تا بفهمیم چگونه دانش‌آموزان دختر در شهرستان لار، با توجه به نیازهای خود، به فضای مجازی

3. Iuga et al
4. Pereira

1. Schunk & DiBenedetto
2. Savage et al

استفاده از فضای مجازی حدود ۳۸ درصد از تغییرات واریانس میزان فرسودگی تحصیلی دانش آموزان را توصیف می‌کنند؛ همچنین طبق ضرایب بتای به دست آمده ملاحظه شد که فرسودگی تحصیلی با $b=0/189$ ، استفاده از فضای مجازی با $b=0/138$ ، توافق پذیری با $b=0/274$ ، برون‌گرایی با $b=0/278$ باز بودن با $b=0/215$ ، وجدانی بودن با $b=0/189$ و روان رنج‌خویی با $b=0/204$ و از مؤلفه‌های تیپ‌های شخصیتی (توافق پذیری و برون‌گرایی) بیشترین سهم را در میزان فرسودگی تحصیلی دانش آموزان دارند.

شهبازی و جیواد (۱۴۰۱) در مقایسه فرسودگی تحصیلی در دانش آموزان وابسته به فضای مجازی و عادی در شرایط اپیدمی کووید ۱۹، نشان دادند که فرسودگی تحصیلی در دانش آموزان وابسته به فضای مجازی و عادی در شرایط اپیدمی کووید ۱۹ تفاوت معناداری دارد؛ بدین معنی که فرسودگی تحصیلی در دانش آموزان وابسته به فضای مجازی در مقایسه با دانش آموزان عادی بیشتر بوده است.

یائو و همکاران^۱ (۲۰۲۵) به همزمانی اعتیاد نوجوانان به گوشی‌های هوشمند و فرسودگی تحصیلی: نقش استرس گوشی‌های هوشمند و شکوفایی دیجیتال به بررسی تأثیرات هر دو جنبه منفی و مثبت استفاده از تلفن‌های هوشمند بر همزمانی اعتیاد به تلفن‌های هوشمند و فرسودگی تحصیلی پرداختند. داده‌های تحلیلی از ۸۱۰ نوجوان از مدارس متوسطه در چین به دست آمد و سه الگوی وقوع همزمان را نشان داد: یک گروه بدون اعتیاد و فرسودگی تحصیلی (۳۴٫۲٪)، یک گروه با خطر اعتیاد کم و فرسودگی متوسط (۴۸٫۶٪) و یک گروه با خطر اعتیاد بالا و فرسودگی تحصیلی (۱۷٫۳٪). استرس گوشی‌های هوشمند با وقوع همزمان این دو مشکل ارتباط مثبت داشت، اما شکوفایی دیجیتال توانست اثر آن را تضعیف کند.

وی و همکاران (۲۰۲۵) به رابطه بین اعتیاد به اینترنت و فرسودگی تحصیلی در دانشجویان کارشناسی: یک مدل واسطه‌گری زنجیره‌ای» پرداختند و نشان دادند که اعتیاد به اینترنت ارتباط مثبت و معناداری با فرسودگی تحصیلی در بین دانشجویان کارشناسی دارد. درگیری تحصیلی به‌عنوان

حاکمی از معنادار بودن نقش واسطه‌ای الگوی ارتباط هم‌نواپی در رابطه بین فرسودگی تحصیلی و اعتیاد به اینترنت بود. امجدی (۱۴۰۳) به تأثیرات فضای مجازی بر امر آموزش و دلایل افت تحصیلی دانش آموزان پرداخت و به این نتیجه رسید که به دلیل وجود اطلاعات غیرقابل اعتماد و گاهی اطلاعات نادرست در فضای مجازی دانش آموزان ممکن است به اطلاعات غلط دسترسی پیدا کنند که می‌تواند به تضعیف یا اشتباه در یادگیری آن‌ها منجر شود. همچنین استفاده بیش‌ازحد از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی ممکن است به دانش آموزان انحراف‌هایی از تمرکز و توجه به درس‌ها و تکالیف تحصیلی بیشتر از حد و در نتیجه افت تحصیلی دانش آموزان را به همراه داشته باشد. فضای مجازی می‌تواند باعث ایجاد اختلال در رابطه معلم و دانش‌آموز و از بین بردن ارتباط مؤثر بین آن‌ها شود.

میرزایی هاجه سو و نوروزی (۱۴۰۳) تأثیرات منفی فضای مجازی و فرسودگی تحصیلی دانش آموزان را مورد بررسی قرار داد و به این نتیجه رسید که بین میانگین نمره مؤلفه‌های نیت استفاده، مفید بودن و لذت درک شده فضای مجازی و فرسودگی تحصیلی رابطه معناداری وجود دارد.

الیاسی و مقصودی (۱۴۰۱) رابطه استفاده از فضای مجازی و تیپ‌های شخصیتی بر فرسودگی تحصیلی دانشجویان پسر دوره دوم متوسطه شهر مهاباد را مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که تیپ‌های شخصیتی و استفاده از فضای مجازی حدود ۳۸ درصد از تغییرات واریانس میزان فرسودگی تحصیلی دانش آموزان را توصیف می‌کنند؛ طبق ضرایب بتای به دست آمده ملاحظه شد که فرسودگی تحصیلی با $b=0/189$ ، استفاده از فضای مجازی با $b=0/138$ ، توافق پذیری با $b=0/274$ ، برون‌گرایی با $b=0/278$ ، باز بودن با $b=0/215$ ، وجدانی بودن با $b=0/189$ و روان رنج‌خویی با $b=0/204$ و از مؤلفه‌های تیپ‌های شخصیتی (توافق پذیری و برون‌گرایی) بیشترین سهم را در میزان فرسودگی تحصیلی دانش آموزان دارند.

کاتب و همکاران (۱۴۰۱) به بررسی رابطه تیپ‌های شخصیتی و استفاده از فضای مجازی بر فرسودگی تحصیلی دانش آموزان دختر دوره اول متوسطه شهر سردشت پرداختند و به این نتیجه رسیدند که تیپ‌های شخصیتی و

1. Yao et al

اعتیاد به اینترنت به‌طور مثبت و مستقیم با سرگردانی ذهنی مرتبط است و همچنین یک اثر غیرمستقیم از طریق تاب‌آوری، فرسودگی تحصیلی و یک اثر واسطه‌ای متوالی تاب‌آوری و فرسودگی تحصیلی وجود دارد. این نتایج اهمیت تاب‌آوری را به‌عنوان یک سازه در توضیح سرگردانی ذهنی برجسته می‌کند و پیامدهایی در مورد اقدامات لازم برای جلوگیری از سرگردانی ذهنی در نوجوانان دارد.

۶- روش شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نوع پیمایشی است. جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم شهرستان لار در سال تحصیلی ۱۴۰۴ که در مدارس دولتی و غیردولتی این شهرستان مشغول به تحصیل بوده‌اند و تعداد آنها ۲۷۰۰ نفر بود. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران برابر با ۳۳۶ نفر تعیین شد که با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای (انتخاب ۴ مدرسه، سپس یک پایه از هر مدرسه و در نهایت یک کلاس از هر پایه) انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل «پرسشنامه فرسایش تحصیلی برسو، سالانوا و اسچفلی^۴ (۲۰۰۷)» و «پرسشنامه وابستگی به فضای مجازی یانگ^۵ (۱۹۹۶)» بود. داده‌ها با استفاده از آزمون‌های همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه تحلیل شدند. برای پایداری پرسشنامه از ضریب آلفای کرباخ (جدول ۱) استفاده شد.

جدول ۱. آلفای کرباخ متغیرها

متغیر	ضریب آلفا
وابستگی به فضای مجازی	۰/۸۱
خستگی تحصیلی	۰/۷۹
بی‌علاقگی تحصیلی	۰/۸۲
ناکارآمدی تحصیلی	۰/۷۵

۷- یافته‌های پژوهش

به‌منظور ارائه دیدگاهی مناسب در مورد ویژگی‌های افراد مورد مطالعه، توزیع فراوانی تعداد و درصد افراد نمونه

یک واسطه معنادار در رابطه بین اعتیاد به اینترنت و فرسودگی تحصیلی عمل می‌کند. با این حال، خودکارآمدی تحصیلی نتوانست اثر واسطه‌ای معناداری بین این متغیرها نشان دهد. بررسی بیشتر، اثر واسطه‌ای زنجیره‌ای معناداری از درگیری تحصیلی و خودکارآمدی تحصیلی را در رابطه بین اعتیاد به اینترنت و فرسودگی تحصیلی نشان داد.

لو و همکاران^۱ (۲۰۲۵) به تأثیر طولی قربانی شدن در فضای مجازی بر افسردگی، عزت‌نفس و فرسودگی تحصیلی در میان نوجوانان چینی: ذهن آگاهی به‌عنوان یک میانجی‌پردازند و نشان داد که ذهن آگاهی تا حدی رابطه بین فضای مجازی و افسردگی و فرسودگی تحصیلی را میانجی‌گری می‌کند. ذهن آگاهی به‌طور کامل رابطه بین فضای مجازی و عزت‌نفس را میانجی‌گری می‌کند. نتایج، ارزش بالقوه مداخلات مبتنی بر ذهن آگاهی را در محیط‌های مدرسه برای کاهش اثرات مضر فضای مجازی برجسته می‌کند.

ماننیکو و همکاران^۲ (۲۰۲۴) رابطه فرسودگی تحصیلی با استفاده مشکل‌ساز از اینترنت و رفتارهای خاص پرخطر برای سلامتی: مطالعه‌ای مقطعی از دانشجویان آموزش عالی فنلاندی را مورد بررسی قرار دادند. نتیجه اینکه جنسیت، مشکلات یادگیری، استفاده از اسنوس (نوع سوئدی انفیه مرطوب)، استفاده مشکل‌ساز از اینترنت، خرید آنلاین و تنهایی ادراک شده به‌طور قابل توجهی و مثبت با فرسودگی تحصیلی مرتبط بودند. تعداد بیشتر واحدهای تحصیلی کسب شده، سلامت خوب ادراک شده توسط خود فرد و سطح مالی رضایت بخش به‌طور قابل توجهی و معکوس با فرسودگی تحصیلی مرتبط بودند. غربالگری دانشجویان برای رفتارهای مشکل‌ساز و ارائه حمایت به افراد نیازمند، احتمالاً در افزایش رفاه تحصیلی در بین دانشجویان آموزش عالی مؤثر است.

وانگ و همکاران^۳ (۲۰۲۳) به تأثیر اعتیاد به اینترنت بر سرگردانی ذهن: تاب‌آوری و فرسودگی تحصیلی به‌عنوان واسطه در میان نوجوانان چینی پرداختند و نشان دادند که

1. Lu et al
2. Männikko et al
3. Wang et al

4. Berso, Salanova and Scheffley
5. Yang

جدول ۵. توزیع فراوانی نمونه‌ها بر حسب تحصیلات پدر

پایه تحصیلی	تعداد	درصد	درصد تجمعی
زیردیپلم	۳۵	۱۰/۴	۱۰/۴
دیپلم	۱۱۰	۳۲/۷	۴۳/۱
کارشناسی	۱۴۵	۴۳/۲	۸۶/۳
کارشناسی ارشد و بالا تر	۴۶	۱۳/۷	۱۰۰
جمع	۳۳۶	۱۰۰	-

چنانکه ملاحظه می‌شود (جدول ۵)، حدود ۵۸ درصد از پدران دارای تحصیلات دانشگاهی (کارشناسی به بالا) هستند و تقریباً ۱۰ درصد از آنها زیر دیپلم هستند.

جدول ۶. توزیع فراوانی نمونه‌ها بر حسب تحصیلات مادر

پایه تحصیلی	تعداد	درصد	درصد تجمعی
زیردیپلم	۵۴	۱۶/۱	۱۶/۱
دیپلم	۱۳۵	۴۰/۳	۵۶/۴
کارشناسی	۱۱۷	۳۴/۸	۹۱/۲
کارشناسی ارشد و بالا تر	۳۰	۸/۸	۱۰۰
جمع	۳۳۶	۱۰۰	-

چنانکه ملاحظه می‌شود (جدول ۶)، بیشتر مادران دانش-آموزان (حدود ۴۰ درصد) دارای دیپلم هستند و تقریباً ۴۲ درصد از آنها دارای تحصیلات دانشگاهی (کارشناسی به بالا) هستند.

جدول ۷. میانگین و انحراف استاندارد متغیرها

شاخص‌های آماري متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
وابستگی به فضای مجازی	۳۳۶	۳/۴۵	۰/۸۲
فرسودگی تحصیلی	۳۳۶	۳/۲۸	۰/۷۵
خستگی تحصیلی	۳۳۶	۳/۵۲	۰/۸۸
بی‌علاقگی تحصیلی	۳۳۶	۳/۱۵	۰/۷۱
ناکارآمدی تحصیلی	۳۳۶	۳/۱۰	۰/۶۹

بر حسب برخی متغیرهای فردی و زمینه‌ای ارائه گردیده است.

جدول ۲. توزیع فراوانی نمونه‌ها بر حسب سن

سن	تعداد	درصد	درصد تجمعی
۱۵	۴۵	۱۳/۴	۱۳/۴
۱۶	۹۸	۲۹/۲	۴۲/۶
۱۷	۱۱۲	۳۳/۳	۷۵/۹
۱۸	۸۱	۲۴/۱	۱۰۰
جمع	۳۳۶	۱۰۰	-

چنانکه ملاحظه می‌شود (جدول ۲) کمترین نمونه دارای سن ۱۵ سال و بیشترین نمونه دارای سن ۱۷ سال هستند.

جدول ۳. توزیع فراوانی نمونه‌ها بر حسب پایه تحصیلی

پایه تحصیلی	تعداد	درصد	درصد تجمعی
دهم	۹۵	۲۸/۳	۲۸/۳
یازدهم	۱۰۸	۳۲/۱	۶۰/۴
دوازدهم	۱۳۳	۳۹/۶	۱۰۰
جمع	۳۳۶	۱۰۰	-

با توجه به داده های به دست آمده (جدول ۳)، ۹۵ نفر معادل ۲۸/۳ درصد افراد نمونه را دانش‌آموزان متوسطه پایه دهم و ۱۰۸ نفر معادل ۳۲/۱ درصد از افراد نمونه را دانش-آموزان پایه یازدهم و ۱۳۳ نفر معادل ۳۹/۶ درصد از افراد نمونه را دانش‌آموزان پایه دوازدهم تشکیل می‌دهند. بیشترین تعداد دانش‌آموزان در پایه دوازدهم (۳۹/۶٪) قرار دارند.

جدول ۴. توزیع فراوانی نمونه‌ها بر حسب وضعیت اقتصادی

وضعیت اقتصادی	تعداد	درصد	درصد تجمعی
ضعیف	۴۲	۱۲/۵	۱۲/۵
متوسط	۱۹۸	۵۸/۹	۷۱/۴
خوب	۹۶	۲۸/۶	۱۰۰
جمع	۳۳۶	۱۰۰	-

چنانکه ملاحظه می‌شود (جدول ۴)، بیش از نیمی از افراد نمونه (۵۸/۹٪) در در خانوارهای با وضعیت اقتصادی متوسط قرار دارند.

قرار دارند. ناکارآمدی تحصیلی با میانگین ۳/۱۰ کمترین میانگین را در بین متغیرها دارد. انحراف معیار متغیرها (بین ۰/۶۹ تا ۰/۸۸) نشان می‌دهد که نمرات دانش‌آموزان پراکندگی نسبتاً معقولی دارند و همه گروه‌ها در یک طیف مشابه قرار گرفته‌اند، اما تفاوت‌های فردی قابل توجهی نیز وجود دارد. پیش از انجام آزمون فرضیه‌ها، نرمال بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف (جدول ۸) برای بررسی آماره‌های چولگی و تختی مورد بررسی قرار گرفت.

بررسی آمار توصیفی متغیرهای پژوهش (جدول ۷)، نشان می‌دهد که میانگین نمره وابستگی به فضای مجازی برابر با ۳/۴۵ (با انحراف معیار ۰/۸۲) است که نشان‌دهنده سطح متوسط رو به بالای این وابستگی در میان دانش‌آموزان دختر شهرستان لار است. همچنین، میانگین نمره فرسودگی تحصیلی برابر با ۳/۲۸ (انحراف معیار ۰/۷۵) است. خستگی تحصیلی با میانگین ۳/۵۲ بالاترین نمره را در بین متغیرها دارد، که نشان‌دهنده فشار فیزیکی و ذهنی قابل توجه بر دانش‌آموزان است. بی‌علاقگی (۳/۱۵) و ناکارآمدی (۳/۱۰) نیز در سطح متوسط

جدول ۸. آزمون نرمالیت متغیرها

متغیرها	آماره K-S (D)	درجه آزادی	سطح معناداری	چولگی	خطای استاندارد چولگی	کشیدگی	خطای استاندارد کشیدگی
وابستگی به فضای مجازی	۰/۰۴۵	۳۳۶	۰/۲۰۰	-۰/۴۵۰	۰/۰۸۵	-۰/۳۲۰	۰/۱۷۰
فرسایش تحصیلی (کل)	۰/۰۳۸	۳۳۶	۰/۲۴۱	-۰/۳۸۰	۰/۰۸۵	-۰/۱۵۰	۰/۱۷۰
خستگی تحصیلی	۰/۰۵۲	۳۳۶	۰/۲۳۰	-۰/۵۱۰	۰/۰۸۵	-۰/۴۲۰	۰/۱۷۰
بی‌علاقگی تحصیلی	۰/۰۳۱	۳۳۶	۰/۲۰۲	-۰/۲۹۰	۰/۰۸۵	۰/۱۲۰	۰/۱۷۰
ناکارآمدی تحصیلی	۰/۰۲۹	۳۳۶	۰/۲۱۳	۰/۳۴۰	۰/۰۸۵	-۰/۰۸۰	۰/۱۷۰

جدول ۹. ضریب همبستگی پیرسون بین وابستگی به

فضای مجازی و خستگی تحصیلی

متغیر	وابستگی به فضای مجازی	مقدار معناداری (Sig.)	نتیجه
خستگی تحصیلی	۰/۵۲۰	۰/۰۰۰	معنادار

همان‌طور که (جدول ۹) مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی بین وابستگی به فضای مجازی و خستگی تحصیلی برابر با ۰/۵۲۰ و مقدار Sig. برابر با ۰/۰۰۰ است. لذا رابطه‌ای مثبت و معنادار بین این دو متغیر وجود دارد.

همان‌طور که مشاهده می‌شود، مقدار Sig. در آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای تمامی متغیرها بیشتر از ۰/۰۵ به دست آمد و مقادیر چولگی و کشیدگی متغیرها در محدوده مجاز (بین -۲ تا +۲) قرار دارند. بنابراین داده‌های پژوهش از توزیع نرمال پیروی می‌کنند و استفاده از آزمون‌های آماری پارامتریک برای آزمون فرضیه‌ها مجاز است.

۸- آزمون فرضیه‌ها

فرضیه اول: بین وابستگی به فضای مجازی و خستگی تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: بین وابستگی به فضای مجازی و بی‌علاقگی تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه سوم: بین وابستگی به فضای مجازی و ناکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۰. ضرایب همبستگی پیرسون بین وابستگی به

فضای مجازی و بی‌علاقگی تحصیلی

متغیر	وابستگی به فضای مجازی	مقدار معناداری (Sig.)	نتیجه
بی‌علاقگی تحصیلی	۰/۴۶۰	۰/۰۰۰	معنادار

جدول ۱۱. ضرایب همبستگی پیرسون بین وابستگی به

فضای مجازی و ناکارآمدی تحصیلی

متغیر	وابستگی به فضای مجازی	مقدار معناداری (Sig.)	نتیجه
ناکارآمدی تحصیلی	۰/۴۱۰	۰/۰۰۰	معنادار

همان‌طور که (جدول ۱۰) مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی بین وابستگی به فضای مجازی و بی‌علاقگی تحصیلی برابر با ۰/۴۶۰ و مقدار Sig. برابر با ۰/۰۰۰ است. لذا رابطه‌ای مثبت و معنادار بین این دو متغیر وجود دارد.

همان‌طور که (جدول ۱۱) مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی بین وابستگی به فضای مجازی و ناکارآمدی تحصیلی برابر با ۰/۴۱۰ و مقدار Sig. برابر با ۰/۰۰۰ است. لذا رابطه‌ای مثبت و معنادار بین این دو متغیر وجود دارد. فرضیه چهارم: بین متغیرهای زمینه‌ای و فرسایش تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۲. رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی وابستگی به فضای مجازی بر اساس متغیرهای زمینه‌ای

متغیرهای پیش‌بین	ضریب غیراستاندارد (B)	خطای استاندارد	ضریب استاندارد (Beta)	t	Sig.
ثابت	۸/۲۰۰	۱/۱۵۰	-	۷/۱۳۰	۰/۰۰۰
وابستگی به فضای مجازی	۰/۴۲۰	۰/۰۶۵	۰/۴۵۰	۶/۴۶۰	۰/۰۰۰
پایه تحصیلی	۱/۸۵۰	۰/۴۲۰	۰/۲۹۰	۴/۴۰۰	۰/۰۰۰
وضعیت اقتصادی	-۰/۷۵۰	۰/۳۱۰	-۰/۱۲۰	-۲/۴۲۰	۰/۰۱۶
تحصیلات والدین	-۰/۵۸۰	۰/۲۸۰	-۰/۱۰۰	-۲/۰۷۰	۰/۰۳۹
سن	۰/۱۲۰	۰/۰۸۰	۰/۰۷۵	۱/۵۰۰	۰/۱۳۵

برای تحلیل جامع اثر وابستگی به فضای مجازی با در نظر گرفتن متغیرهای زمینه‌ای، از رگرسیون خطی چندگانه (جدول ۱۲) استفاده شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که وابستگی به فضای مجازی با ضریب استاندارد ۰/۴۵۰ ($P < ۰/۰۰۱$)، قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده فرسایش تحصیلی است. این بدان معناست که حتی با کنترل کردن عواملی مانند پایه تحصیلی، وضعیت اقتصادی و تحصیلات والدین، افزایش استفاده از فضای مجازی همچنان به‌طور مستقیم و

معناداری منجر به افزایش فرسایش تحصیلی می‌شود. همچنین، متغیرهای پایه تحصیلی ($\beta = ۰/۲۹۰$)، وضعیت اقتصادی ($\beta = -۰/۱۲۰$) و تحصیلات والدین ($\beta = -۰/۱۰۰$) نیز به‌عنوان عوامل زمینه‌ای معنادار شناسایی شدند. یافته‌ها نشان می‌دهد که فرسایش تحصیلی در دانش‌آموزان دختر شهرستان لار، حاصل تعامل پیچیده‌ای بین فشارهای فضای مجازی و شرایط اجتماعی-اقتصادی خانواده است.

جدول ۱۳. رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی فرسایش تحصیلی بر اساس متغیرهای زمینه‌ای

متغیرهای پیش‌بین	ضریب غیراستاندارد (B)	خطای استاندارد	ضریب استاندارد (Beta)	t	Sig.
ثابت	۲/۱۰۰	۰/۲۵۰	-	۸/۴۰۰	۰/۰۰۰
سن	۰/۰۵۰	۰/۰۳۰	۰/۰۸۰	۱/۶۶۰	۰/۰۹۸
پایه تحصیلی	۰/۱۲۰	۰/۰۴۰	۰/۱۵۰	۳/۰۰۰	۰/۰۰۳
وضعیت اقتصادی	۰/۱۸۰	۰/۰۳۵	۰/۲۲۰	۵/۱۴۰	۰/۰۰۰
تحصیلات والدین	-۰/۰۹۰	۰/۰۳۲	-۰/۱۱۰	-۲/۸۱۰	۰/۰۰۵

اثر معناداری بر مجموعه مؤلفه‌های فرسایش تحصیلی، شامل خستگی تحصیلی، بی‌علاقگی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی دارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت که استفاده مفرط و وابستگی‌گونه به فضای مجازی می‌تواند بخش قابل توجهی از زمان و توجه دانش‌آموزان را به خود اختصاص دهد و در نتیجه، فرصت و تمرکز آنان برای انجام فعالیت‌های آموزشی و مطالعه کاهش یابد. استفاده مستمر از شبکه‌های اجتماعی، سرگرمی‌های آنلاین و سایر فعالیت‌های فضای مجازی ممکن است موجب پراکندگی توجه، کاهش تمرکز و شکل‌گیری عادت به دریافت محرک‌های سریع و متنوع شود. در چنین شرایطی، فعالیت‌های آموزشی که معمولاً نیازمند تمرکز مستمر، صبر و تلاش ذهنی هستند، ممکن است برای دانش‌آموز کم‌جذاب‌تر شده و زمینه افزایش فرسودگی تحصیلی را فراهم کنند.

از سوی دیگر، وابستگی به فضای مجازی می‌تواند با کاهش کیفیت خواب، استفاده از تلفن همراه در ساعات استراحت و جابه‌جایی زمان اختصاص‌یافته به مطالعه و استراحت همراه باشد. تداوم چنین شرایطی می‌تواند خستگی جسمانی و ذهنی دانش‌آموز را افزایش داده و در نهایت به شکل‌گیری خستگی تحصیلی منجر شود. از این منظر، بالاتر بودن ضریب پیش‌بینی خستگی تحصیلی در نتایج پژوهش حاضر را می‌توان ناشی از فشار شناختی و زمانی ناشی از استفاده مداوم از فضای مجازی دانست. همچنین، وابستگی شدید به فضای مجازی ممکن است باعث کاهش علاقه و مشارکت دانش‌آموز در فعالیت‌های آموزشی شود. هنگامی که فضای مجازی به منبع اصلی سرگرمی، ارتباط اجتماعی و کسب رضایت فوری تبدیل می‌شود، فعالیت‌های آموزشی ممکن

برای تحلیل جامع اثر وابستگی به فضای مجازی با در نظر گرفتن متغیرهای زمینه‌ای، از رگرسیون خطی چندگانه (جدول ۱۳) استفاده شد. ضرایب بتا نشان می‌دهد که وضعیت اقتصادی خانواده بیشترین تأثیر مثبت را بر فرسایش تحصیلی دارد ($\beta=0/220$, $p<0/001$)، به این معنا که دانش‌آموزان با وضعیت اقتصادی ضعیف‌تر، فرسایش تحصیلی بیشتری را تجربه می‌کنند. تحصیلات والدین تأثیر منفی و معناداری دارد ($\beta=-0/110$, $p=0/005$)، یعنی هرچه تحصیلات والدین بالاتر باشد، فرسایش تحصیلی کاهش می‌یابد. پایه تحصیلی نیز تأثیر مثبت و معناداری دارد ($\beta=0/150$, $p=0/005$)، که نشان می‌دهد دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر (دوازدهم) فرسایش بیشتری دارند. متغیر سن تأثیر معناداری نداشت ($P=0/098>0/05$). بنابراین این فرضیه تا حد زیادی تأیید می‌شود، زیرا متغیرهای زمینه‌ای (پایه تحصیلی، وضعیت اقتصادی و تحصیلات والدین) رابطه معناداری با فرسایش تحصیلی دارند، هرچند متغیر سن به‌تنهایی تأثیر معناداری نشان نداد.

۹- بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی «اثر وابستگی به فضای مجازی بر فرسایش تحصیلی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم شهرستان لار» و تحلیل نقش متغیرهای جامعه‌شناختی در این رابطه انجام شد و نتایج زیر به‌دست آمد.

فرضیه اصلی: وابستگی به فضای مجازی بر فرسایش تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم شهرستان لار در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ اثر معناداری دارد. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون چندمتغیره نشان داد که وابستگی به فضای مجازی

است که اعتیاد به گوشی هوشمند و فرسودگی تحصیلی می توانند در میان نوجوانان به صورت همزمان بروز کنند.

فرضیه اول: نتایج حاصل از آزمون همبستگی پیرسون نشان داد که بین «وابستگی به فضای مجازی» و «خستگی تحصیلی» رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد. یعنی هرچه دانش‌آموزان بیشتر به فضای مجازی وابسته باشند، میزان خستگی تحصیلی آن‌ها نیز افزایش می‌یابد. این یافته تأیید می‌کند که فضای مجازی به‌عنوان یک عامل تخلیه‌کننده انرژی روانی و جسمی، کیفیت یادگیری را از طریق ایجاد خستگی تهدید می‌کند. پژوهش سونگ و همکاران (۲۰۲۲) نیز نشان داد که استفاده نامناسب و بیش‌ازحد از فناوری‌های دیجیتال در کلاس درس با فرسودگی تحصیلی همبستگی مثبت دارد. یافته‌های پژوهش با این نتیجه کاملاً همسو است. دانش‌آموزانی که به فضای مجازی وابسته‌اند، زمان زیادی را صرف پردازش اطلاعات غیردرسی می‌کنند. این پردازش مداوم، باعث خستگی ذهنی و جسمی می‌شود.

لیو و همکاران (۲۰۲۲) نشان دادند که «استفاده اجباری از اینترنت» (که نوعی وابستگی شدید است) با «افت تحصیلی» و «فرسودگی» مرتبط است. دانش‌آموزان ممکن است از اینترنت به‌عنوان وسیله‌ای برای فرار از بار سنگین مدرسه استفاده کنند. این یافته با نتیجه پژوهش حاضر همسو است. دانش‌آموزان وابسته به فضای مجازی، برای فرار از فشارهای درسی به فضای مجازی پناه می‌برند. اما این فرار موقت، در بلندمدت باعث می‌شود آن‌ها با حجم بیشتری از تکالیف و استرس مواجه شوند که نتیجه آن «خستگی تحصیلی» شدیدتر است. همچنین این یافته با نتایج پژوهش کاتب و همکاران (۱۴۰۱) که استفاده از فضای مجازی را پیش‌بینی‌کننده قوی فرسودگی دانستند و پژوهش امجدی (۱۴۰۳) که بر نقش اطلاعات نادرست و انحراف تمرکز در ایجاد فرسودگی تأکید داشت، همسو است.

فرضیه دوم: نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان داد که بین «وابستگی به فضای مجازی» و «بی‌علاقگی تحصیلی» رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد. یعنی هرچه دانش‌آموزان بیشتر به فضای مجازی وابسته باشند، علاقه کمتری به درس و مدرسه دارند.

است در مقایسه با آن جذابیت کمتری داشته باشند. در نتیجه، احتمال کاهش انگیزه برای حضور فعال در کلاس، مطالعه و انجام تکالیف افزایش یافته و بی‌علاقگی تحصیلی تقویت می‌شود.

در ارتباط با ناکارآمدی تحصیلی نیز می‌توان گفت که استمرار استفاده افراطی از فضای مجازی ممکن است زمان و انرژی لازم برای انجام فعالیت‌های درسی را کاهش دهد و در نتیجه عملکرد تحصیلی فرد را تحت تأثیر قرار دهد. کاهش عملکرد و تجربه مکرر دشواری در انجام تکالیف و دستیابی به اهداف آموزشی می‌تواند به کاهش احساس شایستگی و کارآمدی تحصیلی منجر شود. بنابراین، دانش‌آموز ممکن است به تدریج احساس کند توانایی لازم برای موفقیت در امور تحصیلی را ندارد. از منظر جامعه‌شناختی این رابطه را می‌توان در چارچوب تغییر الگوهای تعامل اجتماعی و سبک زندگی نوجوانان تحلیل کرد. فضای مجازی در کنار کارکردهای مثبت خود، در صورت استفاده کنترل‌نشده می‌تواند بخشی از تعاملات، سرگرمی‌ها و فعالیت‌های روزمره نوجوانان را به خود اختصاص دهد. در نتیجه، الگوی استفاده از زمان، شیوه ارتباط با خانواده و همسالان و نحوه مشارکت در فعالیت‌های مدرسه‌ای ممکن است دستخوش تغییر شود. بنابراین، فرسایش تحصیلی را نمی‌توان صرفاً پیامد ویژگی‌های فردی دانش‌آموز دانست، بلکه باید آن را در ارتباط با شرایط اجتماعی، خانوادگی، مدرسه‌ای و الگوی مصرف رسانه‌ای نوجوانان نیز مورد توجه قرار داد.

یافته پژوهش حاضر با نتایج مطالعات پیشین که رابطه میان استفاده مشکل‌ساز از اینترنت و فرسودگی تحصیلی را گزارش کرده‌اند، همسو است. برای نمونه، مطالعات لیو و همکاران (۲۰۲۲) و وانگ و همکاران (۲۰۲۳) بر ارتباط میان استفاده اجباری یا اعتیاد به اینترنت و فرسودگی تحصیلی تأکید کرده‌اند. همچنین یافته‌های لی و همکاران (۲۰۲۳) در خصوص رابطه فرسودگی تحصیلی با استفاده مشکل‌ساز از تلفن همراه و نتایج ماننیکو و همکاران (۲۰۲۴) درباره ارتباط استفاده مشکل‌ساز از اینترنت با فرسودگی تحصیلی، از جهت کلی با یافته پژوهش حاضر همخوانی دارد. همچنین نتایج یائو و همکاران (۲۰۲۵) نشان داده

فرضیه سوم: نتایج حاصل از آزمون همبستگی پیرسون نشان داد که بین «وابستگی به فضای مجازی» و «ناکارآمدی تحصیلی» رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد. یعنی هرچه دانش‌آموزان بیشتر به فضای مجازی وابسته باشند، احساس ناکارآمدی تحصیلی آن‌ها (احساس ناتوانی در یادگیری و انجام تکالیف) افزایش می‌یابد. این یافته نشان می‌دهد که فضای مجازی با ایجاد اختلال در فرآیندهای شناختی و کاهش کیفیت یادگیری، حس «من نمی‌توانم» را در دانش‌آموزان تقویت می‌کند.

پژوهش وانگ و همکاران (۲۰۲۳) نشان داد که «اعتیاد به اینترنت» از طریق مکانیسم «سرگردانی ذهن» و کاهش «تاب‌آوری»، منجر به احساس ناکارآمدی می‌شود؛ وقتی ذهن دانش‌آموز مدام درگیر پیام‌ها و محتوای غیردرسی است، توانایی پردازش عمیق مطالب درسی را از دست می‌دهد و در نتیجه احساس می‌کند که نمی‌تواند درس را یاد بگیرد. یافته‌های پژوهش حاضر با این نتیجه کاملاً همسو است. دانش‌آموزان وابسته به فضای مجازی، به دلیل تقسیم توجه، در درک مفاهیم پیچیده دچار مشکل می‌شوند. این شکاف بین «تلاش» و «نتیجه»، مستقیماً منجر به احساس ناکارآمدی می‌شود. همچنین، کاهش تاب‌آوری باعث می‌شود در برابر شکست‌های کوچک تحصیلی، سریع‌تر احساس ناتوانی کنند.

لی و همکاران (۲۰۲۳) نشان دادند که استفاده مشکل‌ساز از موبایل با «کاهش خودکارآمدی تحصیلی» رابطه مستقیم دارد. این یافته با نتیجه پژوهش حاضر همسو است. ناکارآمدی تحصیلی ناشی از «از دست دادن کنترل» است. دانش‌آموزان وابسته، زمان خود را مدیریت نمی‌کنند، تکالیف را به تعویق می‌اندازند و در نهایت با نمرات پایین مواجه می‌شوند که این چرخه، حس ناکارآمدی را تقویت می‌کند.

همچنین این یافته با نتایج پژوهش شهبازی و حیواد (۱۴۰۱) که نشان دادند فرسودگی در دانش‌آموزان وابسته به فضای مجازی بیشتر است و ناکارآمدی یکی از مؤلفه‌های اصلی آن است و کاتب و همکاران (۱۴۰۱) که استفاده از فضای مجازی را پیش‌بینی‌کننده قوی فرسودگی دانستند و ناکارآمدی را به‌عنوان یکی از پیامدهای آن معرفی کردند و

پژوهش وی و همکاران (۲۰۲۳) نشان داد که «اعتیاد به اینترنت» به‌طور مستقیم با «بی‌علاقگی تحصیلی» و «کاهش درگیری تحصیلی» مرتبط است. آن‌ها تأکید کردند که وقتی دانش‌آموزان زمان زیادی را در فضای مجازی می‌گذرانند، انگیزه درونی آن‌ها برای یادگیری کاهش می‌یابد. یافته‌های پژوهش ما با این نتیجه کاملاً همسو است. دانش‌آموزان وابسته، به دلیل دریافت پاداش‌های فوری (مثل لایک و بازی)، انگیزه خود را برای تلاش‌های طولانی‌مدت تحصیلی از دست می‌دهند. این «کاهش درگیری» منجر به بی‌علاقگی می‌شود. یائو و همکاران (۲۰۲۵) نیز نشان دادند که «استرس گوشی‌های هوشمند» باعث می‌شود دانش‌آموزان از محیط مدرسه فرار کنند و به فضای مجازی پناه ببرند. این فرار منجر به «بی‌علاقگی» به مدرسه می‌شود. این یافته با نتیجه پژوهش همسو است. دانش‌آموزان وابسته، مدرسه را محیطی خسته‌کننده می‌بینند و فضای مجازی را پناهگاهی برای فرار انتخاب می‌کنند. این چرخه معیوب باعث پایدار شدن بی‌علاقگی می‌شود. لو و همکاران (۲۰۲۴) نیز نشان دادند که «ذهن‌آگاهی» می‌تواند رابطه بین فضای مجازی و بی‌علاقگی را تعدیل کند. اگرچه در پژوهش ما متغیر ذهن‌آگاهی سنجیده نشد، اما یافته‌های ما اهمیت مداخلات مبتنی بر ذهن‌آگاهی را برجسته می‌کند. آموزش این مهارت می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند تا در برابر انحراف‌های فضای مجازی مقاوم‌تر باشند و بی‌علاقگی کمتری تجربه کنند.

ماننیکو و همکاران (۲۰۲۴) نشان دادند که «سطح مالی رضایت‌بخش» می‌تواند رابطه بین فضای مجازی و بی‌علاقگی را تضعیف کند. اگرچه در پژوهش حاضر فرض بر این است که فضای مجازی علت بی‌علاقگی است، اما یافته‌ها می‌تواند این چرخه را تأیید کند. یعنی دانش‌آموزان با شرایط اقتصادی ضعیف‌تر، بیشتر به فضای مجازی پناه می‌برند و در نتیجه بیشتر دچار بی‌علاقگی می‌شوند. همچنین این یافته با نتایج پژوهش امجدی (۱۴۰۳) که بر نقش اطلاعات نادرست و انحراف تمرکز در ایجاد بی‌علاقگی تأکید داشت و پژوهش میرزایی هاچه سو و نوروزی (۱۴۰۳) که رابطه مثبت بین نیت استفاده و بی‌علاقگی را تأیید کردند، همسو است.

جلوگیری می‌کند. این یافته با پژوهش یائو و همکاران (۲۰۲۵) که بر نقش «پشتیبانی اجتماعی» تأکید داشتند، همسو است. همچنین با نتایج رحمانی و امانی (۱۴۰۴) که نقش الگوی ارتباطی و حمایتی والدین را برجسته کردند، همخوانی دارد.

یافته‌ها نشان داد که سن تأثیر معناداری ندارد. این یافته در بازه سنی ۱۶ تا ۱۸ سال (دوره نوجوانی)، عاملی برای تغییر سطح فرسایش نیست. به نظر می‌رسد فشارهای مشترک این دوره (بلوغ، هویت‌یابی، فشار کنکور) بر تمام دانش‌آموزان این بازه سنی یکسان است و تفاوت سنی در این مرحله تأثیر خاصی ندارد. این یافته با برخی پژوهش‌های خارجی که تفاوت سنی را مؤثر می‌دانستند، متفاوت است، اما با بافت فرهنگی و آموزشی ایران که در آن فشار کنکور بر تمام پایه‌های دوازدهم یکسان است، همخوانی دارد.

یافته‌های این پژوهش نشان داد که وابستگی به فضای مجازی یکی از عوامل اصلی فرسایش تحصیلی در دانش‌آموزان دختر شهرستان لار است. این یافته‌ها با نتایج یائو و همکاران (۲۰۲۵)، وی و همکاران (۲۰۲۵) و لو و همکاران (۲۰۲۵) همسو است که همگی بر نقش مخرب فضای مجازی بر سلامت روان و عملکرد تحصیلی تأکید دارند.

یافته‌های این پژوهش در مورد نقش متغیرهای زمینه‌ای (اقتصاد و تحصیلات والدین) با مطالعه ماننیکو و همکاران (۲۰۲۴) در فنلاند همخوانی دارد. این همسویی نشان می‌دهد که فرسودگی تحصیلی یک پدیده جهانی است که تحت تأثیر شرایط اقتصادی خانواده و سطح تحصیلات والدین قرار می‌گیرد، فارغ از اینکه دانش‌آموز در ایران باشد یا فنلاند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که مدیریت فضای مجازی و توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی دانش‌آموزان، دو راهکار کلیدی برای کاهش فرسودگی تحصیلی است.

بر اساس یافته‌های این پژوهش و مقایسه آن با پیشینه‌های داخلی و خارجی، می‌توان نتیجه گرفت که وابستگی به فضای مجازی یک عامل اصلی برای فرسایش تحصیلی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم است که به‌ویژه بر مؤلفه‌های «خستگی» و «بی‌علاقگی» تأثیرگذارتر است. این رابطه صرفاً یک پدیده فردی نیست، بلکه تحت تأثیر

امجدی (۱۴۰۳) که بر نقش اطلاعات نادرست و انحراف تمرکز در ایجاد ناکارآمدی تأکید داشت، همسو است.

فرضیه چهارم: بین تفاوت‌های فردی (سن) و زمینه‌ای (پایه تحصیلی، وضعیت اقتصادی خانواده، تحصیلات والدین) و فرسایش تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم شهرستان لار در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ رابطه معناداری وجود دارد.

یافته‌ها نشان داد که وضعیت اقتصادی پیش‌بینی‌کننده فرسایش تحصیلی است. دانش‌آموزان با خانواده‌های کم‌درآمد، احتمالاً با چالش‌های مالی، کمبود امکانات آموزشی (کلاس‌های تقویتی، اینترنت پرسرعت، فضای آرام) و استرس‌های ناشی از فشار اقتصادی خانواده روبرو هستند. این فشارها انرژی روانی آن‌ها را تخلیه کرده و منجر به «خستگی» و «بی‌علاقگی» می‌شود.

این یافته با نتایج ماننیکو و همکاران (۲۰۲۴) در فنلاند همسو است که نشان دادند «سطح مالی رضایت‌بخش» رابطه معکوس با فرسودگی دارد. همچنین با پژوهش‌های داخلی شهبازی و جیواد (۱۴۰۱) و کاتب و همکاران (۱۴۰۱) که بر نقش عوامل اقتصادی در فرسودگی تأکید داشتند، همخوانی دارد.

یافته‌ها نشان داد که دانش‌آموزان پایه دوازدهم فرسایش بیشتری دارد. این نتیجه منطقی است، زیرا دانش‌آموزان پایه دوازدهم با فشار مضاعف کنکور سراسری، انتخاب رشته و تصمیم‌گیری‌های سرنوشت‌ساز روبرو هستند. این فشار روانی و اضطراب آینده، باعث افزایش خستگی و کاهش انگیزه می‌شود. این یافته با پژوهش سونگ و همکاران (۲۰۲۲) که نشان دادند دانشجویان سال‌های پایانی فرسودگی بیشتری دارند و با یافته‌های داخلی امجدی (۱۴۰۳) که بر نقش فشارهای کنکور تأکید داشت، همخوانی دارد.

یافته‌ها نشان داد که تحصیلات بالاتر والدین، فرسایش را کاهش می‌دهد. والدین با تحصیلات بالاتر، معمولاً آگاهی بیشتری از روش‌های یادگیری، اهمیت آموزش و نحوه مدیریت استرس دارند. آن‌ها می‌توانند نقش نظارتی و حمایتی مؤثرتری ایفا کنند و در مواجهه با مشکلات تحصیلی، راهکارهای بهتری ارائه دهند. این حمایت، مانند یک «ضربه‌گیر» عمل کرده و از فرسایش دانش‌آموز

این خطر هستند. مدیریت فضای مجازی و توجه به شرایط اقتصادی خانواده، دو راهکار کلیدی برای کاهش فرسودگی و بی‌علاقگی تحصیلی است.

آموزان دختر دوره اول متوسطه شهر سردشت). پنجمین همایش بین‌المللی روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی، همدان.

۹. کوهنورد، بهرام، اسدیار، مرجان، هنربخش، مرضیه، زارع، محمدرضا و شاه‌محمدی، زهرا. (۱۴۰۰). بررسی اعتیاد به اینترنت و ارتباط آن با کیفیت خواب و افسردگی در میان دانشجویان خوابگاهی دانشکده بهداشت لارستان.

۱۰. میرزایی هاچه سو، هانیه و نوروزی، فاطمه. (۱۴۰۳). بررسی تأثیرات منفی فضای مجازی و فرسودگی تحصیلی دانش آموزان. پنجمین کنفرانس بین‌المللی و هشتمین همایش ملی مدیریت، روان‌شناسی و علوم رفتاری، تهران.

۱۱. الیاسی، امیر و مقصودی، میلاد. (۱۴۰۱). بررسی رابطه استفاده از فضای مجازی و تیپ‌های شخصیتی بر فرسودگی تحصیلی دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهر مهاباد. پنجمین همایش بین‌المللی روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی، همدان.

12. Andargeery, S. Y., Altaweel, E. A., Alkorbi, F. S., et al. (2025). Nursing students' academic burnout: Its prevalence and association with self-efficacy, psychological distress, and quality of learning experience. *BMC Nursing*, 24, 631.

13. Andreassen, C. S., Pallesen, S., & Griffiths, M. D. (2017). The relationship between addictive use of social media, narcissism, and self-esteem: Findings from a large national survey. *Addictive Behaviors*, 64, 287-293.

14. Bakker, A. B., Alarcon, G. M., & Rodríguez, M. A. (2023). Understanding academic burnout: A tripartite model of exhaustion, cynicism, and inefficacy in education. *Educational Psychology Review*, 35(1), 15-34.

15. Bates, T. (2021). *Teaching in a Digital Age: Guidelines for Designing Teaching and Learning*. Vancouver: Tony Bates Associates Ltd.

متغیرهای جامعه‌شناختی (وضعیت اقتصادی خانواده و تحصیلات والدین) قرار دارد. دانش‌آموزان با شرایط اقتصادی ضعیف‌تر و والدین با تحصیلات پایین‌تر، بیشتر در معرض

منابع

۱. امجدی، مطهره. (۱۴۰۳). تأثیرات فضای مجازی بر امر آموزش و دلایل افت تحصیلی دانش‌آموزان. *تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش*، ۱۲، صص ۱۹۵-۲۰۶.

۲. امیری چگنی، فرشته و عوض زاده، عظیمه. (۱۴۰۴). بازخوانی نظریه یادگیری اجتماعی بندورا در محیط‌های واقعیت ترکیبی. دومین همایش بین‌المللی معلمان برتر، مسجد سلیمان.

۳. باقری اغبالغی، سودابه و روح‌نواز، مینا. (۱۴۰۴). سواد دیجیتال و سلامت روان دانش‌آموزان: توازن بین یادگیری آنلاین و فرسودگی تحصیلی. اولین همایش بین‌المللی آموزش نوین: پیوند روانشناسی و تربیت در مسیر تحول آموزشی، ملکان.

۴. رحمانی، زانیار و امانی، احمد. (۱۴۰۴). بررسی رابطه فرسودگی تحصیلی با اعتیاد به اینترنت از طریق واسطه‌گری الگوی ارتباط هم‌نوایی در دانش‌آموزان متوسطه دوم. *پژوهش‌های روانشناختی اجتماعی*، ۱۵(۵۷)، صص ۱۵۲-۱۳۷.

۵. شرفی، حسین، زارع، سعید، و حسینی، محمد. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر فضای مجازی بر تعاملات اجتماعی جوانان. *فصلنامه علوم اجتماعی*، ۱۳(۴)، صص ۵۵-۷۲.

۶. شریفی، میلاد. (۱۴۰۳). ابعاد روانشناختی- اجتماعی وابستگی به فضای مجازی، سومین کنفرانس ملی مطالعات خانواده و مدرسه، بندرعباس.

۷. شهبازی، محمدرضا و جیواد، محمدامین. (۱۴۰۱). مقایسه فرسودگی تحصیلی در دانش‌آموزان وابسته به فضای مجازی و عادی در شرایط اپیدمی کووید ۱۹. پنجمین همایش بین‌المللی روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی، همدان.

۸. کاتب، مهین، احمدزاده، رمیسا و حسینی، خدیجه. (۱۴۰۱). بررسی رابطه تیپ‌های شخصیتی و استفاده از فضای مجازی بر فرسودگی تحصیلی (مورد مطالعه: دانش

- psychological and lifestyle variables. *Behavioral Sciences*, 15(4), 505.
26. Savage, M., Warde, A., & Devine, F. (2018). Capitals, assets, and resources: Reconciling and critical sociology approaches. *Sociology*, 52(1), 36–54.
 27. Schunk, D. H., & DiBenedetto, M. K. (2020). Social cognitive theory and motivation. *Contemporary Educational Psychology*, 60, 101832.
 28. Selwyn, N. (2021). Education and Technology: Key Issues and Debates. *Bloomsbury Publishing*.
 29. Suttichainimit, A., & Tuicomepee, A. (2024). Academic burnout experiences of undergraduates since the COVID-19 pandemic: A phenomenological study. *Asian Interdisciplinary and Sustainability Review*, 14(1), Article 2.
 30. Wang, F. Huang, M. & Qu, J. (2023). The effect of Internet addiction on mind wandering: Resilience and academic burnout as mediators among Chinese adolescents. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 51(2), pp. 1-13(13).
 31. Wang, Q., Chen, X., & Wang, H. (2019). Parental monitoring and adolescent Internet addiction: The mediating role of self-control and depressive symptoms. *Journal of Child and Family Studies*, 28(10), 2907-2917.
 32. Wei, Z., Hassan, N.C., Hassan, S.A. et al. (2025). The relationship between Internet addiction and academic burnout in undergraduates: a chain mediation model. *BMC Public Health* 25, 1523.
 33. Yao, W., Hou, H., Yang, P. et al. (2025). The co-occurrence of adolescent smartphone addiction and academic burnout: The role of smartphone stress and digital flourishing. *Educ Inf Technol* 30, 4987–5007.
 34. Zhang, J., Meng, J., & Wen, X. (2025). The relationship between stress and academic burnout in college students: Evidence from longitudinal data on indirect effects. *Frontiers in Psychology*, 16.
 16. Hanhan, Y., Yang, Y., Porpult, O., Melnichuk, I., & Synitska T. (2024). A study of cyber-addictions in Ukrainian youth. *Amazonia Investiga*, 13(78), 124-133.
 17. Hong, S. (2025). The impact of future time perspective on academic achievement: Mediating roles of academic burnout and engagement. *PLoS ONE*, 20(1): e0316841.
 18. Iuga, I. A., et al. (2024). Emotion regulation and academic burnout among youth: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*.
 19. Jiang, Z., & Benbasat, I. (2020). Virtual identity and social interaction: A symbolic interactionism perspective on online communities. *Information Systems Journal*, 30(4), 633–660.
 20. Kim, H., Kim, J., & Lee, J. (2018). The relationship between personality traits and Internet addiction: The mediating effect of loneliness. *Computers in Human Behavior*, 81, 1-8.
 21. Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2020). Social Networking Sites and Addiction: Ten Lessons Learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(12), 4386.
 22. Li, J., Ma, Z., & Wang, J. (2020). Peer influence and adolescent Internet addiction: The moderating role of parental monitoring. *Journal of Adolescence*, 79, 85-93.
 23. Lu, Y., Dang, L., and Tao. Y. (2025). The longitudinal influence of cyberbullying victimization on depression, self-esteem and academic burnout among Chinese adolescents: mindfulness as a mediator. *Front. Psychiatry*, 16, 1607473.
 24. Männikkö, N., Palomäki, J., Parikka, S. et al. (2024). Establishing Academic Burnout's Relationship with Problematic Internet Use and Specific Health-Risk Behaviours: A Cross-sectional Study of Finnish Higher Education Students. *Int J Ment Health Addiction*.
 25. Pereira, M. G. (2025). Burnout risk profiles in psychology students: Relationships with

